

POHÁRNOK MELINDA ÉS LÁBADI BEATRIX

PSZICHOLÓGIA INTÉZET - PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

A gyermek pszichés fejlődését alakító biológiai és környezeti tényezők kölcsönhatásai

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

A GYERMEKI FEJLŐDÉS

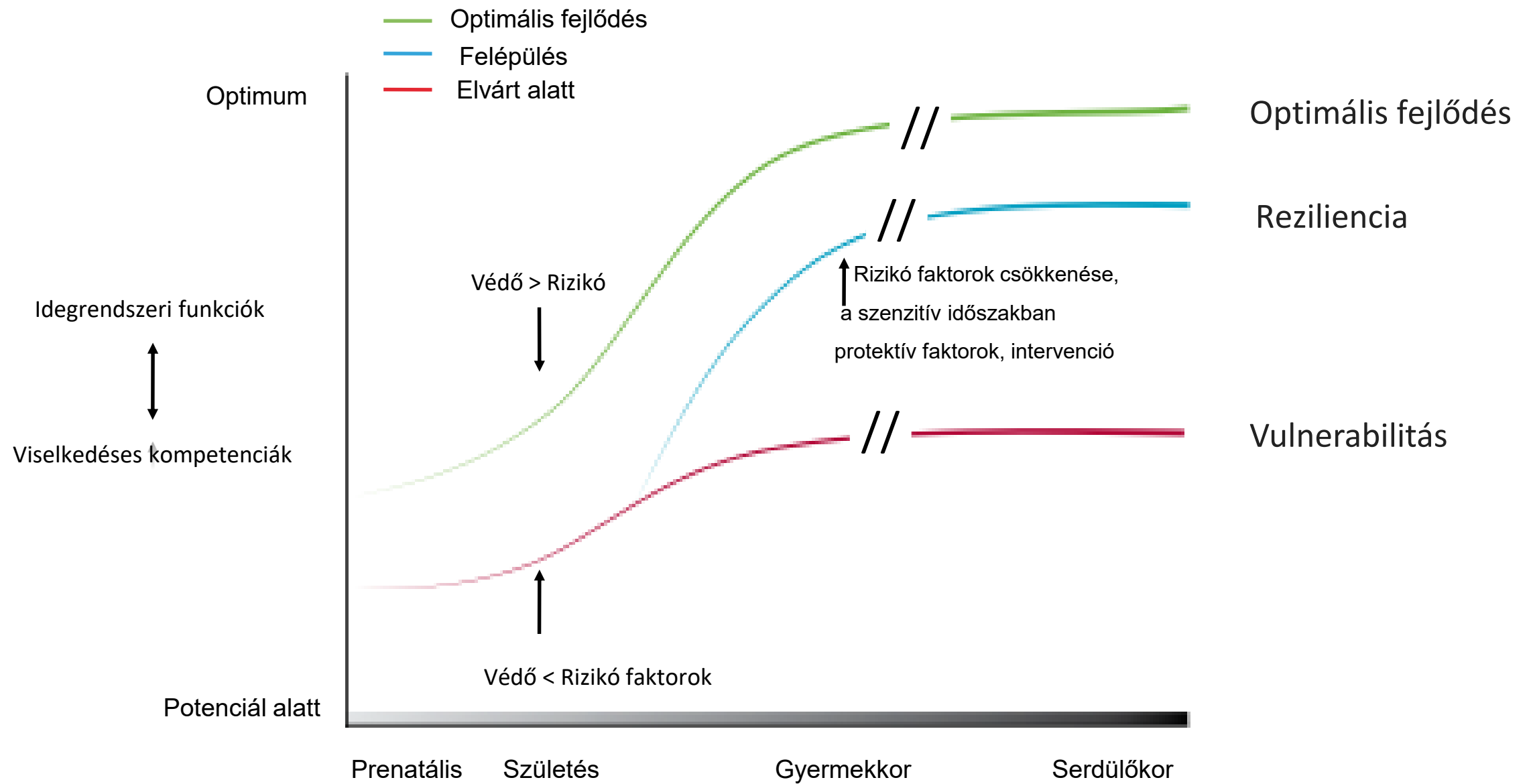
- ❑ A gyerekek egészséges fejlődését biológiai, szociális és környezeti tényezők interakciója alakítja.
- ❑ A fejlődő gyermek és szűkebb/tágabb környezete között folyamatos kétirányú kölcsönhatások zajlanak
- ❑ A fejlődés időbeli nyomon követése lehetővé teszi a fejlődési potenciál, a fejlődési pályák kibontakozásának tanulmányozását

A HAZAI ÉS (JELENTŐSEBB) KÜLFÖLDI ELŐZMÉNYEK

- Budapesti Családvizsgálat (BCsV) (Gervai, 2005) - korai szülő-gyermek kapcsolat és a gyermekek érzelmi-szociális fejlődésének nyomon követése
- Egészséges utódokért projekt 2010-2011 - A koragyermekkori regulációs zavarok vizsgálata céljából indított első hazai szűrőprogram. (Scheuring et al., 2012)
- *Growing Up in Australia: The Longitudinal Study of Australian Children 2004-* (<http://www.growingupinaustralia.gov.au/>)
- The Early Childhood Longitudinal Study, Birth Cohort 2001-2006 (<https://nces.ed.gov/ecls/birth.asp>)

FEJLŐDÉSI PÁLYÁK

A FEJLŐDÉST BEFOLYÁSOLÓ RIZIKÓ FAKTOROK

- ☐ Halmozódnak
- ☐ Lineáris /additív hatásúak
- ☐ A hatásuk egy küszöb elérését követően növelik a problematikus viselkedés előfordulásának esélyét
- ☐ Direkt / Indirekt (látens) hatások alakítják a gyermek fejlődését
- ☐ Mozgó rizikó

RIZIKÓ TÉNYEZŐK

BIOLÓGIAI

Alacsony születési súly/koraszülöttség
Elégtelen táplálkozás
Egészségügyi problémák terhesség idején/csecsemőkorban
„Nehéz” temperamentum

KÖRNYEZETI

Tartós szegénység
Kisebbségi etnikai státusz
Lakókörnyezet: zsúfolt, szegregált, biztonság hiánya

CSALÁDI

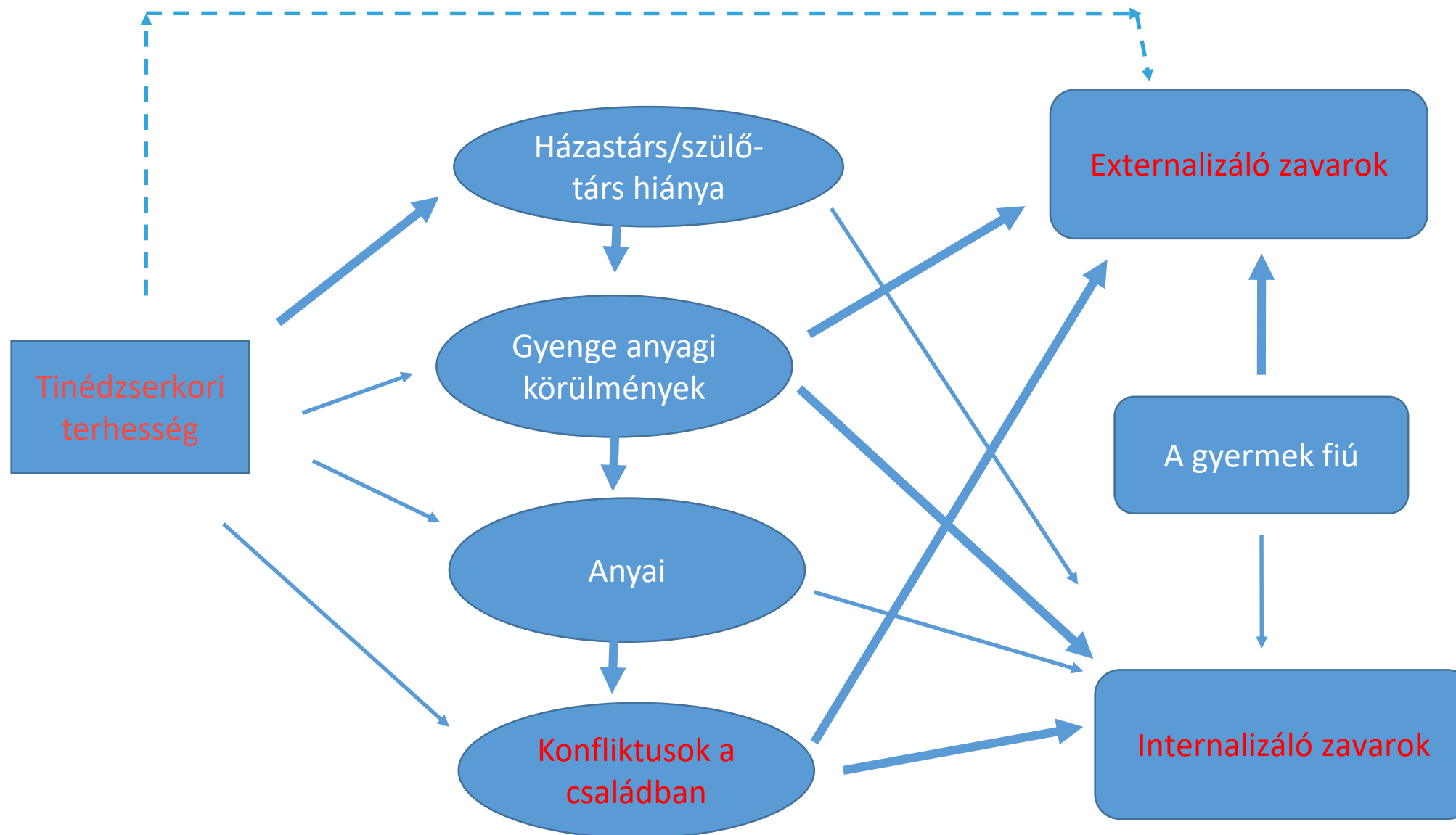
Egyszülős család
Gyermek több családban él
Magas családi / házastársi distressz - Párkapcsolati konfliktusok
Családon belüli erőszak
Serdülőkori gyermekvállalás / Nem kívánt terhesség

SZÜLŐI

Rigid szülői attitűdök, alacsony válaszkészség
Elhanyagoló, bántalmazó nevelés
Szülői drog- és alkoholfogyasztás
Anyai depresszió, szorongás, mentális betegség
Anyai alacsony iskolai végzettsége, gyenge kognitív kapacitása, munkanélkülisége

Danis és Kalmár (2011)

CSALÁDI ÁLLAPOT ÉS MAGATARTÁSI PROBLÉMÁK

A tinédzserkori terhesség közvetlenül nem, más rizikó tényezők közvetítésével kapcsolódik a gyermekkori viselkedési problémákhoz.

A FEJLŐDÉST BEFOLYÁSOLÓ VÉDŐMECHANIZMUSOK

- ☐ Protektív (védő) tényezők aktívan hozzájárulnak a megküzdéshez, a kedvezőtlen kimenetel elkerüléséhez
- ☐ Protektív tényezők:
 - ☐ Kompenzálják a rizikótényezőket
 - ☐ Támogatják az életkori normatív kihívásokkal való sikeres megküzdést
 - ☐ Kompetenciát fejlesztő szerepük lehet
 - ☐ „Immunizálnak” - támogatják a gyermek sikeres adaptációját

PROTEKTÍV TÉNYEZŐK

BIOLÓGIAI

Érett, megfelelő súllyal született egészséges csecsemő
Egészséges terhesség/csecsemőkor
Könnyen kezelhető temperamentum

KÖRNYEZETI

Biztonságos gazdasági háttér
Többségi etnikai státusz
Lakókörnyezet: kényelmes, támogató, biztonságos

CSALÁDI

Stabil család mindkét biológiai szülővel
A gyermek biológiai családjában él
Alacsony családi/házastársi distressz
Normakövető társadalmi magatartás

SZÜLŐI

Tervezett, fiatal felnőttkorban vállalt gyermek
Kiegyensúlyozott, harmonikus párkapcsolat
Mentálisan egészséges anya, kezelhető szorongásszinttel
Rugalmas szülői attitűdök
Válaszkész, támogató szabályokat felállító nevelés
Anya magasabb iskolai végzettsége, jó kognitív képessége

Danis és Kalmár (2011)

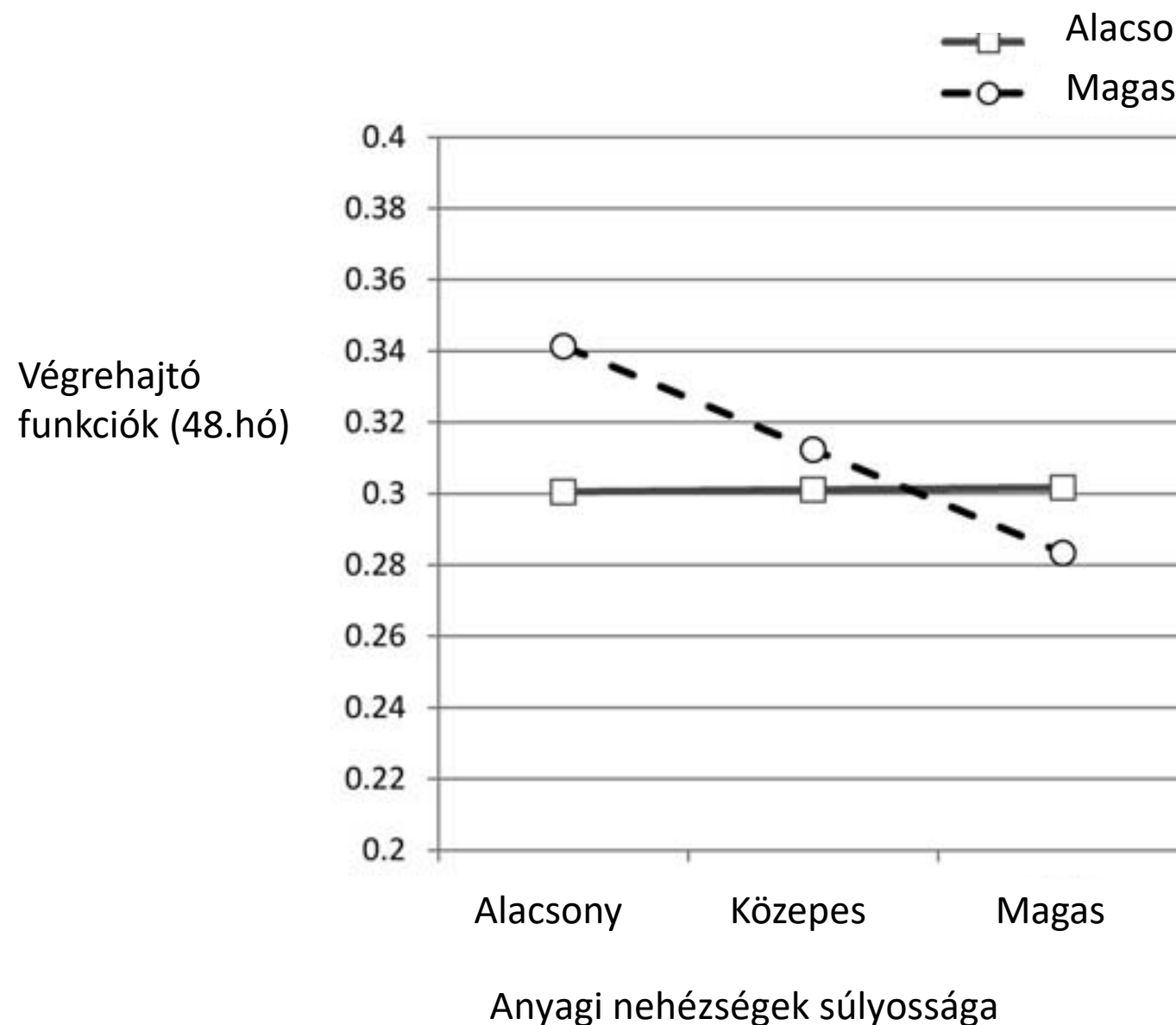
HUMÁN ADAPTÍV RENDSZER – RUGALMAS FEJLŐDÉS

- ❑ A fejlődés adaptív: több azonosított kockázati tényező(k) vagy kihívás ellenére a fejlődés kimenete pozitív (Rutter, 1985)
- ❑ Masten & Coatsworth (1998) reziliens fejlődés 2 feltétele:
 - ❑ 1) jelentős rizikó az egyéni fejlődésben
 - ❑ 2) jelenlegi vagy korábbi veszély potenciálisan képes a tipikus fejlődés menet megszakítására
- ❑ Nem egy-dimenziós fogalom, a reziliens személynél a pozitív kimenet az élet több területén is megfigyelhető hosszabb időszakon keresztül (Cicchetti & Rogosch, 1997).
- ❑ Az egyéni fejlődést követő vizsgálatok előnye: képesek megállapítani, hogy a kockázatok mennyiben befolyásolják az egyén fejlődési lehetőségeit (Danis és Kalmár, 2009)

REZILIENS GYERMEK JELLEMZŐI (Bernard, 1993)

- jó társas kompetencia
- jó probléma-megoldó képesség
- kritikus tudatosság, reflektivitás
- autonómia (identitás, kontroll, önállóság)
- célok érzékelése, jövőorientáció

TEMPERAMENTUM ÉS ANYAGI KÖRÜLMÉNYEK – ELTÉRŐ FOGÉKONYSÁG MODELLJE (BELSKY ÉS PLUESS, 2009)

A reaktívabb temperamentummal rendelkező gyerekek „fogékonyabbak” az anyagi hátrány jelenlétére vagy hiányára. Hiányában pozitívabb a kognitív kimenet, jelenlétében negatívabb a kognitív kimenet.

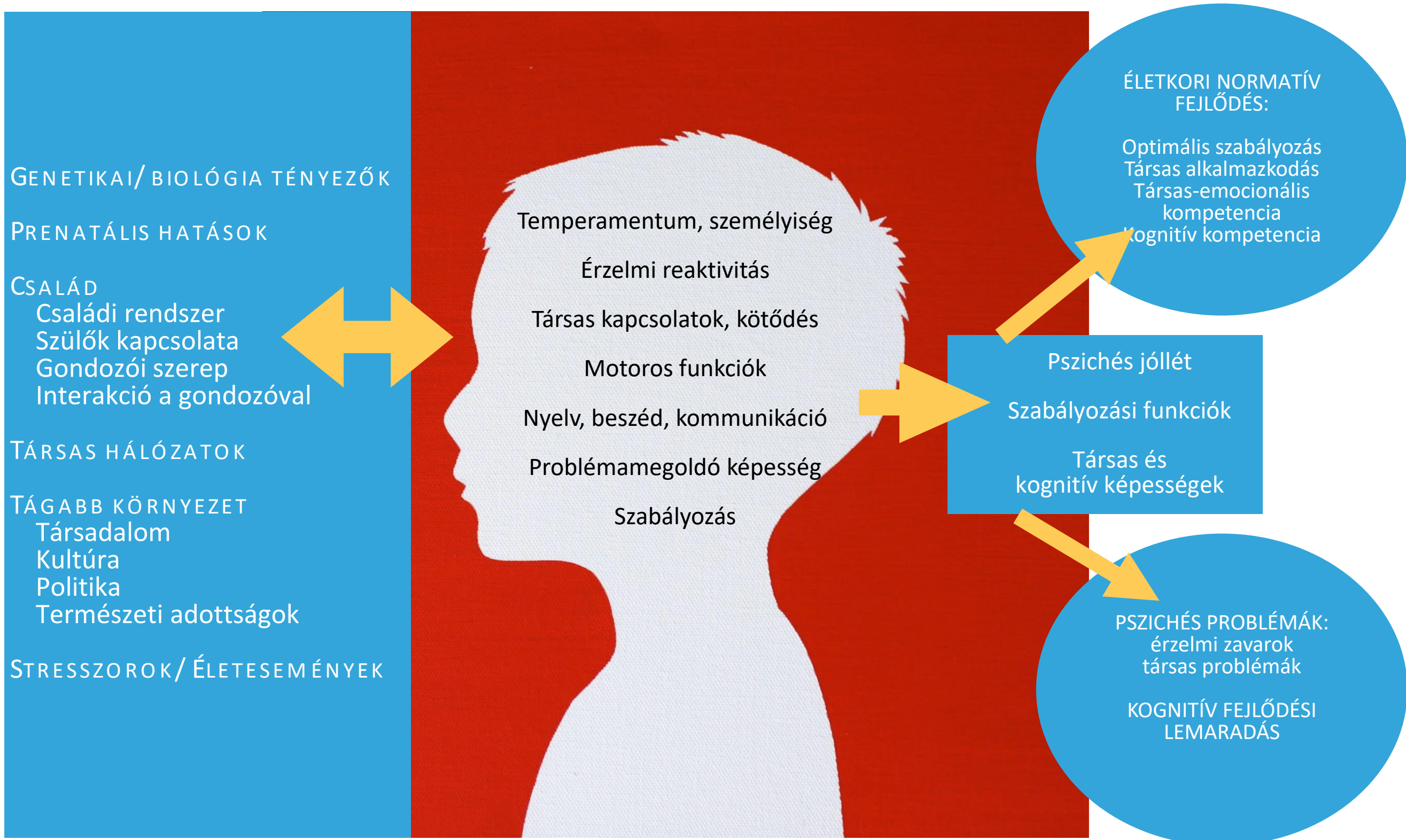
TARTÓS SZEGÉNYSÉG HATÁSAINAK BUFFERELÉSE

Millenium Cohort Study tanulságai (Schoon, Cheng and Jones, 2012)

- ❓ A, A tartósan hátrányos anyagi körülmények a gyermek első öt évében jelentősen rontják az 5 éves kori kognitív teljesítményt,
- ❓ de amennyiben meleg és támogató az anya szülői viselkedése a gyermek 3 éves korában, (csak) ez némileg mérsékeli az anyagi körülmények hatását.

- ❓ B, Korai nagy- és finom motoros teljesítmény (9. hó) zavarai – 3 éves kori viselkedéses problémák – 5 éves kognitív teljesítmény zavarai erős összefüggést mutattak,
- ❓ de amennyiben ezen a fejlődési pályán a gyermek tartósan jó teljesítményt mutat (korai motoros mérföldkövek teljesítése, kevés viselkedéses probléma), akkor a hátrányos anyagi körülmények ellenére nem mutat lemaradást az 5 éves kognitív teljesítménye.

FEJLŐDÉS ÁTFOGÓ MODELLJE

FELHASZNÁLT IRODALOM

Belsky, J., & Pluess, M. (2009). The nature (and nurture?) of plasticity in early human development. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 345–351.

Bernard, B. (1993). Fostering resiliency in kids. *Educational Leadership*, 51(3), 44–48.

Brady, A. M., Hennessy, E., & Polek, E. (2015). Teenage parenthood and child externalising and internalising problems: evidence from the ‘Growing Up in Ireland’ study. *The Irish Journal of Psychology*, 36(1-4), 39-52.

Cicchetti, D. and Rogosch, F. A., (1997). “The role of self-organization in the promotion of resilience in maltreated children”, *Development and Psychopathology*, 9, 797-815.

Danis I. és Kalmár M. (2011). A fejlődés természete és modellje. *Biztos Kezdet Kötetek I.* Budapest 76-121.

Gervai Judit (2005): A Budapesti Családvizsgálat. *Alkalmazott Pszichológia*. VII, 4, 5–13

Jens, K. G., & Gordon, B. N. (1991). Understanding Risk: Implications for Tracking High-Risk Infants and Making Early Service Delivery Decisions. *International Journal of Disability, Development and Education*, 38(3), 211-224.

Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The Development of Competence in Favorable and Unfavorable Environments: Lessons from Research on Successful Children. *American Psychologist*, 53, 205-220.

Raver, C. C., Blair, C., & Willoughby, M. (2013). Poverty as a predictor of 4-year-olds' executive function: New perspectives on models of differential susceptibility. *Developmental psychology*, 49(2), 292.

Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity: protective factors and resistance to the psychiatric disorders. *British Journal of Psychiatry*, 147, 598-611.

Schoon, I., Jones, E., Cheng, H., & Maughan, B. (2012). Family hardship, family instability, and cognitive development. *J Epidemiol Community Health*, 66(8), 716-722.

Scheuring N, Danis I, Németh T, Papp E, Czinner A. (2012). Az Egészséges Utódokért Projekt 2010-2011: A koragyermekkorai regulációs zavarok vizsgálata céljából első hazai szűrőprogram kutatás-módszertani háttere. *GYERMEKGYÓGYÁSZAT* 63:(6) pp. 320-325..

Walker et al, (2011). Inequality in early childhood: risk and protective factors for early child development. *Lancet* 378 (9799):1325-38.